

De wijk maken we samen!

Een filosofisch pleidooi voor samenwerking
tussen sport en kunst

Wat is de maatschappelijke impact van sport en kunst, en hoe kan samenwerking tussen beide helpen sociale vraagstukken aan te pakken? Een filosofische invalshoek.

In de Nijmeegse wijk Hees, waar ik woon, wordt jaarlijks een feest georganiseerd. Op het programma staat een variëteit aan activiteiten, waaronder een Open podium, een Heese Kids Run, spelen, een ruilmarkt, muzikale optredens en een dj-performance, voor en door de bewoners. Doel van het feest is het bevorderen van sociale contacten. Dat werkt goed: van de ongeveer 2800 inwoners in Hees, doen er steeds een paar honderd mee. De organisatie zorgt voor de drankjes, maar de deelnemers nemen zelf eten mee voor het Deeldiner. Het onderdeel sport en bewegen bestaat uit een renwedstrijd voor kinderen van de basisschoolleeftijd. Langs het parcours door de wijk houden ouders toezicht, terwijl publiek vanaf de zijlijn de kinderen aanmoedigt. Alle kinderen krijgen aan het eind een medaille, ze zijn allemaal winnaar. Op het gebied van kunst verzorgen de bewoners, van jong tot oud, als gepassioneerd amateur, semi-professional of professional optredens in de podiumkunsten en maken de kinderen *street art* met stoepkrijt. De gemeente subsidieert deze wijkactiviteit. Dit soort feesten in buurten en wijken vindt door het hele land plaats, met onder meer sport en kunst/cultuur.

De centrale vraag van dit themanummer is: wat is de toegevoegde waarde van de samenwerking van de sport- en cultuursector en hoe bereik je dat? Die vraag wil ik toespitsen op de maatschappelijke impact van sport en kunst. Hoe kan door samenwerking tussen de beide sectoren beter worden ingespeeld op sociale vraagstukken? Dat doe ik vanuit een filosofische invalshoek, op de manier van ‘doendenken’ (Oosterling 2013), waarbij filosofie als veranderstrategie geldt.

Sport en kunst zijn beide cultuur

Het is zaak eerst nog wat meer helderheid te krijgen over de gehanteerde begrippen sport en cultuur in de centrale vraag. De kwestie wat sport precies is, blijkt niet eenvoudig te beantwoorden; dat vereist nadere theoretische en filosofische analyse (Steenbergen 2004). En iets vergelijkbaars geldt voor cultuur. De term cultuur heeft een zeer ruime betekenis. Zo geeft Grant (1992) zes verschillende, hoewel gerelateerde, betekenissen: (1) cultuur tegenover natuur; (2) culturen ten opzichte van elkaar als samenlevingen; (3) cultuur als bewustzijn of

verzameling van ideeën, overtuigingen en waarden van een bepaalde samenleving; (4) cultuur in de zin van subculturen, zoals jeugdculturen of religieuze culturen; (5) cultuur als onderdeel van de vrije tijd, inclusief bijvoorbeeld sport en kunst; en (6) hoge cultuur of ook hoge kunst, een betekenis die vooral sinds de Romantiek is opgekomen. Niet zelden wordt uitgegaan van laatstgenoemde smalle betekenis, waarbij kunst en cultuur vaak in één adem worden genoemd. Maar sport en cultuur zijn ongelijksoortige termen. Ik kies daarom liever voor het woordgebruik sport en kunst, beide cultuur. En alleen al vanuit dit conceptuele oogpunt, lijkt er een toegevoegde waarde te zijn wat betreft de samenwerking.

Sport én kunst: het relationele lichaam in actie

Maatschappelijk en beleidsmatig zijn sport en kunst opgesplitst in verschillende sectoren. Tegelijk delen ze een belangrijke eigenschap. Bij beide culturele bezigheden gaat het primair om lichamelijke, veelal niet-verbale activiteiten, waarbij gewaarwording, gevoel en ervaring een cruciale rol spelen (Vos et al. 2017, 51). Natuurlijk zijn alle activiteiten die wij als mensen ondernemen lichamen van aard, want kun je bijvoorbeeld denken zonder lichaam? Maar voor sport en kunst geldt dat onze lichamen nadrukkelijk in het spel wordt gebracht, er de basis van vormt. Het gaat niet in eerste instantie om mentale, maar om fysieke activiteiten. Voor sport en bewegen staat dat nauwelijks ter discussie. In het geval van kunst speelt lichamen echter eveneens een hoofdrol. We worden in eerste instantie op lichamen, fysiek niveau geraakt door kunst, raken anderen met wat wij maken en delen. Bij de gebeurtenis van de aanraking (in ruime zin) komt het denken altijd te vroeg of te laat. Raken en geraakt worden, zijn nauw verweven met het lichaam. Dat is ons esthetische lichaam, waarbij het woord esthetisch zo letterlijk mogelijk genomen moet worden: niet als bijvoorbeeld het mooie lichaam, waar misschien snel aan gedacht wordt, maar in de oorspronkelijke betekenis ervan. Esthetisch komt van het Griekse *aisthêsis* en staat voor zintuiglijke gewaarwording, gevoel en ervaring.

Als mensen zijn we op dat lichamen, fysieke niveau diepgaand met elkaar verbonden (Vos →

2014; 2017). In onze samenleving heerst een fixatie op het individu. De enkeling of eenling vormt het uitgangspunt van denken en doen. En als we het over relaties hebben, het belang ervan willen aangeven, dan worden die begrepen als dat wat er zagezegd bovenop komt, als de optelsom van die individuen. Maar die fixatie is niet terecht. De mens is niet zozeer een *in-dividu*, als wel een *dividu*: hij is deelbaar. Voor alles is hij een mens in meervoud, een relationeel ‘wezen’ dat vanaf het meest prille begin lichamelijk en zintuiglijk verbonden is met de ander. Relaties, dat wat er ‘tussen’ mensen is – of ook: *inter-dividuen* –, vormen de basis van ons bestaan (Oosterling 2009; 2013). Denk in het dierenrijk maar aan het beeld van een school vissen of zwerm vogels, zoals spreeuwen. We zien niet de vogels op zich, maar de zwerm die zich als geheel door de lucht beweegt. Of neem het voorbeeld van de wave van mensen tijdens een voetbalwedstrijd of van samen dansen bij een popconcert. Mijn punt is dat sport én kunst, als onderdeel van cultuur in ruime zin, bij uitstek begrepen kunnen worden als het relationele lichaam in actie. Beide zijn primair lichamelijke activiteiten, zoals hierboven uitgelegd, en relaties – of het delen – zijn daarbij de basis van ons lichamelijk bestaan. Sport en kunst kunnen daarom maatschappelijke impact hebben, ze kunnen filosofisch gezien bijdragen aan verbondenheid.

De toegevoegde waarde van samenwerking is het beter kunnen inspelen op de sociale vraagstukken

Het brede sociale domein

Wat is de betekenis hiervan voor de praktijk? Het Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP) heeft onderzoek gedaan naar patronen in belangstelling en beoefening van sport en cultuur (Tiesen-Raaphorst et al. 2016). Er is gekeken naar het volgen van sport en cultuur via de media, en het bezoeken en/of het beoefenen ervan. Sport blijkt meer beoefend te worden dan kunst, en kunst en cultuur kennen meer bezoekers. Ook wat betreft de persoonskenmerken van de betrokkenen bij sport dan wel cultuur zijn er nuanceverschillen. De betrokkenheid bij sport is meer met leeftijd verbonden en die bij cultuur meer met opleiding. Maar, zo concluderen de onderzoekers, toch is de overlap aanzienlijk. Op basis van een analyse van de patronen in de betrokkenheid bij sport en cultuur onderscheiden ze vijf groepen in de bevolking. In geen van die groepen sluiten sport en cultuur elkaar volledig uit. Dit onderzoek richt zich op de belangstelling en beoefening in de sectoren van sport én kunst/cultuur zelf en dan blijken die werelden al niet volledig van elkaar te scheiden.

Maar laten we de kwestie van samenwerking ook eens bekijken vanuit het perspectief van het brede sociale domein. Daar spelen allerlei vraagstukken en problemen, zoals eenzaamheid en sociaal isolement (zie bijvoorbeeld Machielse 2011). Mensen hebben steeds meer moeite om mee te doen in de geïndividualiseerde samenleving. Bevordering van maatschappelijke participatie en sociale contacten is dan van belang (zie ook Houten et al. 2010). Zowel bij sport als bij kunst is er een trend van vermaatschappelijking gaande, waarbij steeds meer de verbinding wordt gezocht met het sociale domein. Activiteiten op het gebied van sport of kunst kunnen bijdragen aan de bevordering van maatschappelijke participatie. Maar vertrekkend vanuit de sociale vraagstukken zelf, waaronder de genoemde eenzaamheid en sociaal isolement, is het minder belangrijk of de sociale contacten door sport óf door kunst worden teweeggebracht. Dat is afhankelijk van de specifieke vragen en behoeften en moet per geval worden bekeken. Sommige mensen gaan liever samen bewegen op muziek, anderen hebben een voorkeur voor samen zingen. Niet het aanbod van sport óf cultuur is leidend, maar de vragen en behoeften die er zijn.

Beter inspelen op sociale vraagstukken

Een centrale ontmoetingsplek in de wijk – een buurthuis, religieus centrum, koffiégelegenheid in een verzorgingshuis, open sportvereniging of cultureel centrum – werkt dan bijvoorbeeld goed. Sport en kunst kunnen op dat soort plekken, tezamen met nog andere activiteiten, afwisselend worden aangeboden. Voor ieder wat wils. Of neem Het Danspaleis, een aansprekend voorbeeld op het overgangsgebied van sport/bewegen en kunst.¹ DJ Suna Duijf organiseert dansavonden voor ouderen, waarop jong en oud elkaar kunnen ontmoeten. De danspaleisformule is, volgens de visie op de site, ontwikkeld vanuit het inzicht dat muziek een magische formule is om mensen bij elkaar te brengen en in beweging te zetten. Dus als we uitgaan van wat speelt aan de sociale basis van onze samenleving, in de straten, buurten en wijken, dan ligt samenwerking tussen de sectoren sport en cultuur zonder meer voor de hand. Dat geldt op het lokale niveau van de praktijk en zou ook moeten doorwerken op de verschillende beleidsniveaus. Een meer integrale benadering, waarbij niet het aanbod van sport óf kunst maar de sociale vragen leidend zijn, heeft dan de voorkeur. Met andere woorden: de toegevoegde waarde van samenwerking is het beter kunnen inspelen op de sociale vraagstukken. Immers, de wijk maken we samen! ●

Literatuur

- Grant, R.A.D. (1992) 'Culture'. In: *A companion to aesthetics*, 99-104.
- Houten, M. van en A. Winsemius (red.) (2010) *Participatie ontward: vormen van participatie uitgelicht*. Utrecht: Movisie.
- Machielse, A. (2011) 'Sociaal isolement bij ouderen: een typologie als richtlijn voor effectieve interventies'. In: *Journal of social intervention: theory and practice*, jrg. 20, nr. 4, 40-61. (DOI: doi.org/10.18352/jsi.287)
- Oosterling, H. (2009) *Woorden als daden: Rotterdam Vakmanstad / Skillcity 2007-2009*. Heijningen: Jap Sam Books.
- Oosterling, H. (2013) *ECCO3 Doen denken: Rotterdam Vakmanstad / Skillcity 2010-2012*. Heijningen: Jap Sam Books.
- Steenbergen, J. (2004) *Grenzen aan sport: een theoretische analyse van het sportbegrip*. Maarssen: Elsevier.
- Tiesen-Raaphorst, A. en A. van den Broek (2016) *Sport en cultuur: patronen in belangstelling en beoefening*. Den Haag: SCP. (www.scp.nl/Publicaties/Alle_publicaties/Publicaties_2016/Sport_en_cultuur)
- Vos, N. de (2014) *Lichamelijke verbondenheid in beweging: een filosofisch onderzoek naar intercorporaliteit in de hedendaagse danskunst*. Nijmegen: eigen beheer. (Tilburg University, dissertatie)
- Vos, N. de (2017) 'Bodily connectedness in motion: a philosophy on intercorporeity and the art of dance in education'. In: *Art, artists and pedagogy: philosophy and the arts in education* [nog te verschijnen, pagina's onbekend].
- Vos, N. de en S. Verhagen (2017) *Participatie en stedelijke ontwikkeling*. Utrecht: Hogeschool Utrecht. (Openbare les)

Noot

- 1 www.hetdanspaleis.com